

**ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА М. КОРФА:
ОСОБИСТІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ШКОЛИ НОВОГО ТИПУ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ СТ.)**

Розглядається внесок М. Корфа в розвиток вітчизняної педагогіки. Виявлено, що концептуальною засадою педагогічних поглядів М. Корфа на початкову освіту є вільний природний розвиток особистості дитини, що включає розумове, естетичне, моральне виховання, виховання в праці, фізичний розвиток школярів. Представлено модель особистості вчителя.

Для успішного розв'язання фундаментального завдання щодо докорінного поліпшення освіти і виховання підростаючих поколінь необхідно ґрунтовно дослідити вітчизняні педагогічні традиції минулого і творчо використовувати їх пізнавально-виховний потенціал.

Досягнення сучасних досліджень щодо проблеми формування особистості майбутнього вчителя (А. Алексюк, О. Анісімов, А. Богуш, І. Зязюн, В. Кузь, В. Максимова, В. Сластьонін, Р. Хмелюк та інші) неможливо відокремити від історії педагогічної думки в Україні.

Варто зазначити, що, на перший погляд, усі нововведення в реформуванні системи освіти сьогодні мали місце в історії України, зокрема в дореволюційний період. Звертаючись до минулого, ми чітко бачимо сучасні проблеми освіти, що надає можливість передбачати основні тенденції розвитку її в майбутньому.

У зв'язку з цим для нас великий професійний інтерес має педагогічна спадщина Миколи Олександровича Корфа (1834-1883). Педагог, який жив і працював в Україні, в Донбасі (с. Нескучне Великоновоселівського району), вперше створив земську народну школу, визначив порядок адміністративного керівництва і завідування цією школою, зміст та методи навчально-виховного процесу, забезпечив його підготовленими вчителями.

Джерелом осмислення моделі вчителя є робота останнього в школі нового типу з трьома відділеннями. Навчальний період в такій школі був розрахований на три зими; вік дітей – від 10 – 11-ти до 13 – 14-ти років; у кожному навчальному році діти навчалися шість місяців; навчальний день тривав шість годин: три години до обіду, дві години для відпочинку, потім три години занять. Залежно від віку і рівня знань склад учнів, які вступали до школи, підрозділявся на три відділення: молодше, середнє, старше. Зі всіма відділеннями одночасно займався один вчитель, іноді залучаючи помічника вчителя (учень старшого відділення або колишній учень, що успішно закінчив школу). Робота в такій школі за профілем та організацією дуже специфічна. Подібної школи не було в історії народної освіти. Вихідна концептуальна модель вчителя виявилася в народній школі, де діти здобували первинну освіту спочатку під проводом М. Корфа, а згодом – під керівництвом запрошених їм підготовлених вчителів.

Зауважуючи вирішальну роль учителя в навчанні й вихованні дітей, М. Корф, як і К. Ушинський, стверджував, що "під час навчання завжди найголовніша особистість викладача, а не визначення тих чи інших навчальних предметів, тих чи інших підручників; останні лише встановлюють ідеали, а першим слід реалізовувати їх" [1: 388]. Здійснення цих ідеалів, вочевидь, було в школі М. Корфа, оскільки вона відповідала інтересам дитини, яка приходила не тільки вчитися, але й діяльно жити та розвиватися в процесі цієї життєдіяльності. Діяльнісний підхід у вихованні визначав відбір педагогом вчителів. Той вчитель, який розглядав педагогічний процес як передачу знань, етичних якостей, поведінкових стереотипів, не був потрібним школі. З огляду на це М. Корф, готуючи, відбираючи та екзаменуючи вчителів, орієнтувався на такого фахівця, який би в умовах бідного сільського життя не відривав дитину від її середовища і в той же час проживав з нею різні види діяльності.

Учитель, на думку педагога, має будувати свої стосунки з дітьми на прагненні повернути їх до себе ласкою й любов'ю. "Життя селянського хлопчика до того негарне вдома, що небагато потрібно для того, щоб в школі він відчував себе краще, ніж удома", – писав він і тут же визначав шляхи реалізації цієї вимоги до вчителя: "...пестіть хлопчика, посмішіть його доречним жартом, порадуйте його картинкою, казкою або пісенькою, не давайте йому нудьгувати в школі, добийтеся етичного впливу на нього" [2: 53]. Прояви цієї любові багатоманітні, але головне в них – глибоке задоволення від спілкування з дітьми, від того, що вдалося дізнатися про їхнє життя щось нове, допомогти вирішити якісь сумніви і дати дітям можливість ствердитися в думках, відчуттях і намірах на чомусь хорошему, значущому для розвитку їхньої особистості. М. Корф підкреслював, що ця любов виражається і в чуйному, доброзичливому ставленні до дітей, у щирості й простоті звертання, у той же час – у розумній вимогливості, що не припускає поблажливості до недоліків, які діти здатні подолати своїми силами або за допомогою дорослих.

Проте готовність вчителів служити шкільній справі та їхня любов до дітей ще не могли, на думку М. Корфа, забезпечити повний успіх народній школі. Він визначив групу особистісних якостей, куди залучив: загальний зовнішній вигляд вчителя, здоров'я, точність, ентузіазм, моторність, тактовність, моральність. Етичні якості вчителя (доброта, чесність, принциповість, скромність, моральне благородство), зауважував М. Корф, могли в селі замінити "відсутність нормального сімейного виховання" [2: 114].

М. Корф надавав великого значення педагогічній теорії в практичній роботі вчителя. У той же час він зазначав, що ця теорія повинна спиратися на міцно поставлені дані низки наук, які мають своїм предметом і змістом дослідження й вивчення людини та людського суспільства, зокрема на відомостях з логіки, психології, анатомії й фізіології, філософії тощо. Виходячи з цього, педагог прагнув озброїти вчителів науковими педагогічними знаннями, а також розширити їхній розумовий кругозір шляхом сполучення знань з анатомії і фізіології, психології тощо.

У процесі навчання дітей учитель повинен прагнути до того, щоб збудити в учнів мислення, оскільки від цього залежить успіх навчання. "Збудити мислення в учня сільської школи, – писав М. Корф, – складає головне завдання сільського вчителя; і від більш чи менш вдалого вирішення його залежить увесь успіх навчання" [2: 70]. Педагог підкреслював, що школа повинна дати дітям такий розвиток, завдяки якому вони могли б займатися самоосвітою.

Правильно вважаючи, що прагнення дитини до самостійної діяльності має важливе значення для її духовного розвитку, педагог вважав необхідною умовою успішного навчання активність учнів, яка ґрунтується на їхньому глибокому інтересі до навчальних занять.

Найважливішим елементом дидактичних здібностей, на думку педагога, є вміння вчителя керувати своїм мовленням, ясно й чітко виражати свої думки й відчуття. "Мова вчителя – основний засіб дії на розум, відчуття й волю учнів", – писав він [3: 212]. І головним тут педагог визначає вміння вчителя працювати над своїм мовленням, щоб випрацювати здатність говорити не тільки грамотно, але ясно, живо, образно, виразно.

На думку педагога, для досвідченішого вчителя, тобто такого, який здобув спеціальну освіту у вчительській семінарії або підготовленого на з'їздах-курсах, абсолютно недостатньо для всього процесу навчання й виховання оцінювати лише сучасні переживання дітей. Слід спеціально глибоко вивчати дітей. При цьому, спостерігаючи й вивчаючи дитину, учитель має весь час обмежувати прояви своїх емоційних реакцій, настрювати себе на певне сприйняття дітей (терпимість, співчуття, розуміння, входження в положення). Через це в системі моделі особистості вчителя ми виділяємо вміння і здатність вивчати дітей. За цілеспрямованого вивчення дитини вчитель повинен шукати витоки злості, лайки, грубості, лінощів. І тут на перший план виступає вміння вчителя критично ставитися до своєї діяльності, тобто, в першу чергу, причину прояву цих якостей у дітей потрібно шукати в самому собі. "Замість того, щоб дорікати дітям, загляньте в самого себе, працюйте над собою", – писав М. Корф [2: 84].

Разом з тим слід зауважити, що не всі вчителі в школах Олександрівського повіту могли суміщати величезну організаційну педагогічну роботу й постійний аналіз поведінки кожної дитини. При перевірочних випробуваннях і інспекції таких шкіл М. Корф рекомендував вчителю, щоб він, орієнтуючись на дітей, прагнув створювати деяку загальну атмосферу, яка б забезпечувала розкриття активності кожної дитини, стимулювала її творчість, бажання і прагнення вчитися.

Важливим чинником у встановленні такого зближення виступало вміння вчителя знайти потрібний стиль спілкування. Йому протягом дня доводилося спілкуватися з учнями, їхніми батьками, сільськими жителями, звертатися до них і самому відповідати на їхні звернення. І у всіх випадках він свідомо або несвідомо вирішував безліч завдань: визначав знання і самопочуття іншої людини, її щирість і мотиви вчинків. Це необхідно було для того, щоб доручити певну справу, примусити повірити в свої сили, відповісти так, щоб учень не образився тощо.

Учитель повинен уміти визначити за діями і вчинками внутрішню сутність учня, з'ясувати ступінь сформованості його знань і умінь. З цією метою він і вступає в контакти з учнями, включає їх до різних видів діяльності й спілкування. Однак, щоб стати майстром спілкування, вважав М. Корф, слід мати якості, важливі для міжособистісних стосунків. До них педагог відніс: доброзичливість, відвертість, конкретність, ініціативність, безпосередність. Ці якості він визначив своєрідним орієнтиром для вчителя: до чого прагнути, які риси виховувати.

Зі всього вищевикладеного можна припустити, що в разі розгляду вимог М. Корфа до вчителя як деякої моделі, у якій одержали віддзеркалення і особистість вчителя, і його діяльність, то їх послідовність виглядатиме таким чином:

- пошана до навколишніх людей – як провідна етична позиція, підґрунтя гуманістичної концепції;
- орієнтація на розвиток дитини через включення в діяльність за стимулювання її максимальної самостійності;

- відданість вчительській професії, любов до дітей;
- прагнення і готовність до самоосвіти, до оволодіння знаннями;
- особисті якості: загальний зовнішній вигляд, здоров'я, розумовий розвиток, сумлінність, чесність, скромність, моральне благородство, критичність і самокритичність, висока моральність;
- володіння знаннями з предметів і уміння успішно викладати навчальний матеріал з урахуванням дидактичних принципів;
- мовленнєві здібності: виразність, володіння темпом мовлення;
- прагнення вивчити кожну дитину;
- знання її життя, максимальне наближення до нього;
- комунікативні якості: уміння знаходити потрібний стиль спілкування, у процесі якого затверджувати свій авторитет, уміння імпровізувати, мати почуття гумору;
- соціальні уміння: інтерес до громади, здатність зацікавити батьків, прагнення до співпраці з оточуючими вчителя людьми (колеги, інспектор, батьки), готовність служити народу, уміння проводити культурну роботу.

Хоча спеціально М. Корф і не розробляв системи поглядів на особистість вчителя, але вся його практична діяльність, теоретичні праці, підручники, посібники, програми створюють таку модель особистості вчителя – однієї з провідних фігур навчально-виховного процесу, без підготовки, удосконалення якої немислима повнокровна робота школи, виховання й навчання активного, творчого молодого покоління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Корф Н.А. Наше школьное дело / сборник статей по училищеведению/. – М.: 1873. – 430 с.
2. Корф Н.А. Русская начальная школа. Руководство для земских гласных и учителей земских школ. – Спб.: Изд. Д.Е.Кожанчикова, 1870. – 363 с., с приложением на 94 с.
3. Корф Н.А. Наши педагогические вопросы. – М.: 1882. – 409с.
4. Корф Н.А. Народная школа в руках крестьянского земства // Вестник Европы. – 1881. – № 10. – С. 784-791
5. Семенов Д.Д. Педагогические очерки школ Александровского уезда // Народная школа. – 1871. – № 9. – С. 4-13, № 12. – С. 13-19, 1872. – № 1. – С. 10-20.
6. Сірополько С. Історія освіти в Україні. – К.: Наук. Думка, 2001. – С. 346-359.

Матеріал надійшов до редакції. 15.10.2007 р.

Саяпина С.А. Педагогическое наследие Н. Корфа: личность учителя школы нового типа (вторая половина XIX века).

Рассматривается вклад Н. Корфа в развитие отечественной педагогики. Выявлено, что концептуальной основой педагогических взглядов Н. Корфа на начальное образование является свободное природное развитие личности ребенка, которое включает умственное, эстетическое, моральное воспитание, воспитание в труде, физическое развитие школьников. Представлена модель личности учителя.

Sayapina S.A. M. Korf's Pedagogic Heritage: the Personality of a New School Type Teacher (the second half of the 19th century).

Korf's contribution to the development of national Pedagogic has been studied. It was found that the conceptual basis of his pedagogical views on the primary education is the free natural development of child's personality, which comprises intellectual, aesthetic, moral, work education and pupils' physical development. The model of the teacher's personality is presented.